

ВИСНОВОК

Про наукову новизну, теоретичне та практичне значення

дисертації Варича Дмитра Юрійовича

«Фемінізм у політиці: досвід західних демократій», яка подається на здобуття

Наукового ступеня доктора філософії

З галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

за спеціальністю 052 Політологія

Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи. У процесі роботи аспірант Варич Д. Ю. дотримувався індивідуального плану наукової роботи та успішно виконав індивідуальний навчальний план, чим зарекомендував себе як сумлінний та відповідальний виконавець. За час навчання в аспірантурі Варич Д. Ю. оволодів такими компетентностями: здійснювати глибинний аналіз політичних режимів та систем, поглиблені знання теорії та методів сучасної політології, практичні навички побудови стратегії та плану політичних досліджень, визначати рівень розкриття наукових проблем у відповідних дослідженнях, готувати тексти наукових досліджень та здійснювати апробацію результатів дослідження.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Гендерна нерівність залишається однією з ключових соціальних проблем сучасного суспільства, незважаючи на формальне закріплення принципів рівності прав і можливостей у міжнародних та національних нормативно-правових актах. У глобальному та європейському контекстах питання гендерної рівності розглядається як невід'ємна складова демократичного розвитку, соціальної справедливості та сталого розвитку. Водночас емпіричні дані й соціально-філософський аналіз свідчать про збереження глибинних структур нерівності, що відтворюються у сфері праці, політики, освіти, сімейних відносин і культурних репрезентацій. Актуальність дослідження зумовлена тим, що гендерна нерівність функціонує не лише на рівні формальних інституцій, а й у прихованих, символічних формах, які залишаються малопомітними для суспільної свідомості та,

відповідно, складними для подолання. Патріархальні норми та гендерні стереотипи інкорпорується у повсякденні практики, мову, освітні програми й професійні стандарти, формуючи стійкі моделі соціальної поведінки. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз механізмів символічного домінування, які забезпечують легітимацію нерівності та її сприйняття як «природного порядку». Додаткової актуальності темі надає суперечність між проголошеною рівністю та фактичною асиметрією соціальних можливостей жінок і чоловіків, а також обмеженість суто правових інструментів у вирішенні проблеми дискримінації. Це зумовлює необхідність теоретичного осмислення гендерної нерівності як багатовимірного соціального явища, що потребує комплексного міждисциплінарного підходу.

Метою дисертаційного дослідження є комплексний соціально-філософський аналіз гендерної нерівності як соціально сконструйованого феномену, виявлення механізмів її формування, легітимації та відтворення у сучасному суспільстві, а також обґрунтування теоретичних можливостей трансформації гендерних ієрархій у контексті критичної феміністичної парадигми.

Для досягнення поставленої мети у дисертації передбачено розв'язання таких завдань:

- проаналізувати еволюцію філософських і соціологічних уявлень про гендерну нерівність у межах ліберальної, феміністичної та критичної теоретичних традицій;
- розкрити зміст і методологічний потенціал концепції символічного насильства П'єра Бурдьє для дослідження гендерного домінування;
- виявити роль габітусу, соціальних полів і різних форм капіталу у відтворенні гендерної ієрархії;
- здійснити критичний аналіз феміністичних інтерпретацій і обмежень класичних соціологічних теорій щодо проблеми агентивності;
- проаналізувати інституційні та дискурсивні механізми підтримки патріархальних норм у сучасному суспільстві;

- обґрунтувати соціальні та особистісні наслідки гендерної нерівності для жінок і чоловіків;
- визначити теоретичні передумови та напрями подолання гендерної нерівності в контексті сучасних соціальних трансформацій.

Об'єктом дисертаційного дослідження є гендерні відносини як складова соціальної структури сучасного суспільства.

Предметом дослідження є соціально-філософські та соціологічні механізми формування, легітимації та відтворення гендерної нерівності, зокрема символічні, інституційні та дискурсивні форми гендерного домінування.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: історико-філософський аналіз, структурно-соціологічний аналіз, критичний дискурс-аналіз, порівняльний та інтерпретативний методи. Їх застосування забезпечує цілісний аналіз гендерної нерівності як структурного, символічного та інституційного феномену й створює методологічне підґрунтя для подальшого теоретичного та емпіричного дослідження проблематики у наступних розділах дисертації.

Історико-філософський метод застосовано для аналізу еволюції ідей гендерної рівності та нерівності у філософській думці. Структурно-соціологічний аналіз використано з метою виявлення інституційних механізмів відтворення гендерної ієрархії у суспільстві.

Критичний дискурс-аналіз дав змогу дослідити приховані форми символічного насильства та гендерних упереджень, закріплених у мові, культурних текстах, освітніх і медійних практиках. Порівняльний метод застосовано для зіставлення різних теоретичних підходів і концепцій у межах гендерних студій. Інтерпретативний метод використано для осмислення гендерних практик і соціальних диспозицій через категорії габітусу, капіталу та агентивності.

Застосування зазначених методів забезпечує системний і цілісний аналіз гендерної нерівності як багатовимірного соціального феномену та створює методологічне підґрунтя для подальших теоретичних узагальнень і висновків.

Методологія дослідження. Теоретичну базу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує положення соціальної філософії, класичної та сучасної соціології, феміністичної теорії та гендерних студій. Теоретичною основою роботи є ідеї ліберальної політико-філософської традиції Джон Стюарт Мілль, Мішель Фуко, П'єр Бурдьє, Симону де Бовуар, Бетті Фрідан, Валері Брайсон, Кімберлі Греншоу, Леслі Маккол, Керолайн Кріадо Перес, Марта Хіменс, Патриція Філл Коллінз. Важливе місце у дослідженні посідають сучасні феміністичні інтерпретації та критика класичних соціологічних теорій, зокрема концепції стратифікованого габітусу, гендерованих форм капіталу та теорія амбівалентного сексизму П. Гліка і С. Фіске.

Особистий внесок аспіранта в отриманні наукових результатів та їх новизна. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані в ньому положення та висновки з рекомендаціями обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень використані праці інших науковців, на які зроблені посилання. В індивідуальних наукових працях застосовано авторські ідеї.

Наукова новизна одержаних результатів розкривається у таких положеннях:

вперше:

- здійснено цілісну інтеграцію ліберальної, екзистенціально-феміністичної та постструктуралістської теоретичних традицій із критичною соціологією П'єра Бурдьє, що дозволило сформувати міждисциплінарну модель аналізу гендерної нерівності як структурного й символічного механізму соціального домінування;

- обґрунтовано евристичний потенціал концепції символічного насильства П. Бурдьє для дослідження процесів натуралізації та легітимації гендерної ієрархії через габітус, доксу та *illusio*;

- доведено, що гендерна нерівність функціонує як самостійний принцип соціальної стратифікації, який не може бути зведений до класових або економічних чинників і водночас взаємодіє з ними;

- розкрито механізми тілесної та дискурсивної інкорпорації гендерних норм, що забезпечують відтворення домінування навіть за умов формальної рівності прав і можливостей;

- здійснено феміністичну ревізію детерміністських обмежень теорії габітусу шляхом застосування концепції стратифікованого габітусу, яка дозволяє пояснити можливості рефлексії, агентивності та соціальної трансформації;

- обґрунтовано тезу про взаємно обмежувальний характер гендерної нерівності, що негативно впливає не лише на жінок, а й на чоловіків, формуючи асиметричні, але взаємопов'язані моделі соціальної нереалізованості;

- удосконалено теоретичне розуміння капіталу шляхом аналізу гендерованих форм капіталу та їх ролі у відтворенні соціальної нерівності в сучасних соціальних полях.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій що захищаються. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків забезпечена використанням широкого кола філософських концепцій, наукових джерел та методів пізнання. При обґрунтуванні теоретичних висновків дисертаційного дослідження використовувались, історико-філософський, структурно-соціологічний порівняльний та інтерпретативний методи, що дало змогу виконати поставлені цілі, а також забезпечити достовірність та чіткість отриманих результатів дослідження.

Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Проведені в дисертаційному дослідженні результати можуть бути використані у процесі розроблення, аналізу та експертної оцінки державних і міжнародних стратегій гендерної рівності, зокрема в частині виявлення прихованих символічних і дискурсивних форм дискримінації; під час проведення гендерної та антидискримінаційної експертизи нормативно-правових актів, освітніх програм, медійного та культурного контенту; у діяльності органів публічної влади, громадських організацій та міжнародних інституцій при формуванні комплексних гендерно-чутливих політик, що поєднують правові, освітні та культурні інструменти; у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні курсів

із соціальної філософії, соціології, гендерних студій, політології та прав людини; як теоретико-методологічне підґрунтя для подальших емпіричних досліджень гендерних аспектів соціальної нерівності, символічного домінування та соціальних трансформацій у сучасному суспільстві.

Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором. Результати дослідження відображені у 7 публікаціях, з них 3 статті було опубліковано у фаховому виданні України, а саме у 3-х «Вісниках Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Питання політології» (2022, 2024)

Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації та наукових праць здобувача та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

Апробація матеріалів дисертації.

Основні положення дисертаційної роботи викладено у тезах і доповідях на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, зокрема, Міжнародній науковій конференції «Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті» (Харків, 2025), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи» (Чернівці, 2025), Міжнародній науково-практичній конференції «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» (Харків, 2025)

Оцінка структури, мови та стилю дисертації

Дисертація написана чіткою мовою, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступний для сприйняття. Зміст, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року No 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН No 759 від 31.05.2019), і вимогам Постанови Кабінету Міністрів України No 44 від

12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота Д. Ю. Варича відповідає спеціальності 052 – Політологія.

Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту.

Здобувачем було представлено основні результати дисертаційної роботи на засіданні кафедри політології ННІ філософії, культурології, політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна щодо попередньої експертизи дисертації у формі презентації і наукової дискусії після її завершення. За підсумком обговорення, дисертаційне дослідження було оцінено позитивно. Дисертація Варича Дмитра Юрійовича виконана на високому рівні та є цілісним науковим дослідженням, що відповідає всім встановленим вимогам чинного законодавства України.

Враховуючи високий рівень дослідження, актуальність, новизну, наукову цінність отриманих результатів дослідження та відповідність роботи спеціальності 052 Політологія дисертація Варича Д. Ю. «Фемінізм у політиці: досвід західних демократій» рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Головуючий, доктор політичних наук, професор,

Завідувач кафедри політології

Харківського національного університету

Імені В. Н. Каразіна

Олександр ФІСУН